

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 1544/1- XIV/9 14.11.2013. године	
---	--

На основу члана 231. став 1. алинеја 17. и члана 278. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој VIII редовној седници, одржаној дана 14.11.2013. године, донело следећу

О Д Л У К У

Прихвата се Извештај комисије са оценом докторске дисертације: РЕЛИГИЈА И ХОДОЧАСНИЧКИ ТУРИЗАМ: СТУДИЈЕ СЛУЧАЈА ТРИ СВЕТИЛИШТА У СРБИЈИ (КАЛЕМЕГДАНСКА СВ. ПЕТКА, БОГОРОДИЦА ЂУНИСКА И МАЈКА БОЖЈА ТЕКИЈСКА), кандидата мр Драгане Радисављевић-Ћипаризовић и одобрава усмена одбрана.

Универзитет је дао сагласност на предлог теме 18.04.2007. године.

Ова се одлука упућује Стручном већу Универзитета на сагласност.

<u>Доставити:</u> 1х Универзитету у Београду 1х Комисији 1х Стручном сараднику за докторске дисертације 1х Шефу Одсека за правне послове 1х Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Милош Арсенијевић
--	--

Факултет	Филозофски	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
04/1-2 бр.6/2408		
(број захтева)		
15.11.2013.		
	(датум)	

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

Драгане (Мирко) Радисављевић-Ћипаризовић
(име, име једног од родитеља и презиме)

КАНДИ
ДАТ Драгана (Мирко) Радисављевић-Ћипаризовић
(име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под
насловом:

Религија и ходочаснички туризам: студије случаја три светилишта у Србији

(Калемегданска св. Петка, Богородица Ћуниска и Мајка Божја Текијска)

Универзитет је својим 150- дао
дана 18.04.2007. актом под бр 35/38-07 сагласност на
предлог теме докторске дисертације која је
гласила:

Религија и ходочаснички туризам: студије случаја три светилишта у Србији

(Калемегданска св. Петка, Богородица Ћуниска и Мајка Божја Текијска)

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата

Драгане (Мирко) Радисављевић-Ћипаризовић
(име, име једног од родитеља и презиме)

образована је на седници одлуком 1217/1- у
одржаној 26.09.2013. факултета под бр XVI/1 саставу:

Име и презиме члана комисије	звање	научн а област	установа у којој је запослен
др Милан Вукомановић	редовни	социо	Филозофски ф.
проф.	логија		
др Марија Богдановић	проф.	исто	
емеритус			
др Драгољуб Ђорђевић	редовни	исто	Машински ф,
проф.		Ниш	

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације на седници 14.11.2013.
одржаној дана

Прилог: 1. Извештај комисије са предлогом 2. Акт Наставно-научног већа факултета о усвајању извештаја 3. Примедбе дате у току стављања извештаја на увид јавности, уколико је таквих примедби било.	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА Проф. др Милош Арсенијевић
---	--

Одељење за социологију

Филозофски факултет

Универзитет у Београду

Извештај о докторској дисертацији

**Религија и ходочаснички туризам: студије случаја три светилишта у Србији
(Калемегданска св. Петка, Богородица Ђунишка и Мајка Божја Текијска)**

Кандидаткиња: мр Драгана Радисављевић-Ћипаризовић

Основни подаци о кандидаткињи

Мр Драгана Радисављевић-Ћипаризовић је рођена у Београду 1961. године где је завршила основну школу и Девету београдску гимназију. Дипломирала је 1986. године на Групи за социологију Филозофског факултета Универзитета у Београду (тема дипломског рада “Социологија као наука и професија према схватањима домаћих аутора”, ментор проф. др Миодраг Ранковић). Године 2005. је стекла звање магистра социологије на матичном факултету и одељењу, одбравивши рад под насловом “Религија и свакодневни живот: везаност за религију и цркву у Србији крајем деведесетих”, ментор проф. др Марија Богдановић. На истом одељењу је пријавила и докторску тезу „Религија и ходочаснички туризам: студије случаја три светилишта у Србији (Калемегданска Св. Петка, Богородица Ђунишка и Мајка Божја Текијска)“, код ментора проф. др Милана Вукомановића.

Драгана Радисављевић-Ћипаризовић је радила у Југобанци (1989-1992). Од 1993. године ради као библиотекар Одељења за социологију на Филозофском факултету Универзитета у Београду.

У звање истраживач-сарадник изабрана је одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду 2007. године. У исто звање је реизабрана 2010. године одлуком Научног већа Института за филозофију и друштвену теорију. При истом институту као истраживач учествује у пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије (2011-2014): “Политике друштвеног памћења и националног идентитета: регионални и европски аспект” (руководилац пројекта др Мирко Благојевић). Од оснивања Центра за религијске студије 2012. године је спољни сарадник центра.

Мр Драгана Радисављевић-Ћипаризовић је до сада објавила тридесетак радова у стручним, научним зборницима и часописима на српском и енглеском језику. Учествовала је на више међународних скупова у земљи и иностранству, где је излагала радове и реферате који су касније били публиковани у тематским зборницима. Године 2010. је била председник Организационог одбора и учесник на међународној конференцији ЈУНИР-а *Ходочашћа, култна места и туризам*, у Нишу. Ове године била је учесница на међународној конференцији у Белгороду (Русија).

Предмет и циљ дисертације

Докторска дисертација мр Драгане Радисављевић-Ћипаризовић *Религија и ходочаснички туризам: студије случаја три светилишта у Србији (Калемегданска Св. Петка, Бодородица Ћуниска и Мајка Божја Текијска)* има укупно 400 штампаних страница. Поред основног текста, она садржи 9 прилога и 12 страна коришћене литературе. Предмет истраживања на нивоу опсервације, социолошке анализе и дескрипције обухватају три студије случаја светилишта у Србији. То су капела Св. Петке на Калемегдану у Београду, Покров Пресвете Богородице у Ћунису код Крушевца у Централној Србији, и светилиште Мајке Божје Текијске код Петроварадина у Војводини. Прва два светилишта припадају православној, а треће римокатоличкој конфесији.

Основна теза рада је да све три светиње посећују људи без обзира на вероисповест, тј. да је реч о мешовитим ходочашћима. То посебно доказују Роми муслимани, који иду у ове светиње на велике хришћанске празнике.

Циљ истраживања је био да се упознају неке карактеристике савремених ходочасника у Србији, њихови мотиви, религијско искуство, као и утицај ходочашћа на њихов свакодневни живот. Реч је о потреби да се на што обухватнији, детаљнији и објективнији начин забележи специфичан тренутак у животу верника-ходочасника.

Садржај дисертације

Након уводног поглавља где је објашњен значај и актуелност теме, као и предмет, циљ и задаци истраживања, у другом поглављу се разјашњавају основни појмови: религија и религиозност, ходочашће и верски туризам са њиховим типологијама, као и појам секуларизације.

Социолози се сусрећу с великим тешкоћама у одређивању појмова религије и религиозности због њихове комплексности. Религијска ситуација у друштвеном контексту обично представља разлог одабира тематског склопа у коме се она социолошки истражује. У социологији религије не постоји јединствена дефиниција религије која би била адекватна за сва друштва и за све друштвене околности. Ауторка је била највише заинтересована да осветли димензију *религиозног искуства*, јер је она релативно занемарена у истраживањима, а потенцијално најважнија у обради ходочашћа. Управо искуствена димензија је за социологију најтежи проблем, јер ју је готово немогуће операционализовати стандардним истраживачким методама, док је с друге стране, религију као друштвену чињеницу понекад немогуће схватити без разумевања тог блиског осећаја контакта између појединца и натприродне силе. У дисертацији се стога разматра однос између црквене религије према религиозности као личном, живљеном верничком искуству, о чему је писао социолог Стипе Тадић истражујући „нове“ еклезијанске покрете у Хрватској. У овом истраживању, то је однос између доминантног традиционалног припадања православној, католичкој или муслиманској вери, с једне стране, и верничког искуства које се стиче на ходочашћу.

У трећем поглављу, кроз теоријске расправе о најважнијим друштвеним процесима и теоријским објашњењима савремених друштвених и религијских промена, износи се друштвени контекст који се испољава кроз међузависност друштва и испитиваних феномена религије и туризма. Нагласак је ту на објашњењу феномена и процеса десекуларизације, односно ревитализације религије. Док су неки савремени социолози религије, као што су Аквавива, Доблер и Вилсон - руководећи се очигледним падом институционалне религијске праксе и слабљењем друштвене моћи религијских институција у савременој цивилизацији - настојали да проникну у феномен секуларизације, дотле су други, као што су Гласнер, Лукман, Јингер и Луман оправдано примећивали да се теорија секуларизације темељи на резултатима истраживања традиционалне црквене религије, и да она нема адекватно објашњење о буђењу жеље за доживљајем светог, његовом „повратку“, као и новим религијским покретима. У промењеним друштвеним околностима дошло је до промене у самој религијској сфери, а тиме и до тражења нових теоријских концепата и методолошких техника истраживања у социологији религије. Ове промене у свету и непосредном окружењу имале су утицаја и на религијску ситуацију Србије. Током деведесетих дошло је у бившим социјалистичким земљама до повратка људи религији, јер је крах социјализма оставио за собом идеолошки вакуум. У свом магистарском раду ауторка се бавила класичном, црквеном религиозношћу, тј. испитивањем везаности становништва за религију и цркву у Србији на раскршћу миленијума, где је потврђена теза о оживљавању религиозности. Света места, места ходочашћа, била су посећена и у време највеће, политички исфорсиране, секуларизације и атеизације нашег друштва, па можемо рећи да су била у снажном контрасту с идеологијом атеизма. Повратак народној религиозности је, у случају Србије, претходио десекуларизацији.

У четвртном поглављу образлаже се теоријско-методолошки оквир дисертације. Религија се данас испољава на различите и често непредвидиве начине, па стандардни статистички подаци не могу да разоткрију све њене различите димензије. Драгана Ћипаризовић се слаже са Јукићевим становиштем да изједначити религиозност с редовношћу испуњења црквених обавеза значи осиромашити религију до изобличења. Статистика не говори ништа о томе *како* верници осећају суделовање у обреду, које може бити резултат дубоког верског опредељења, али и традиција (обичај), друштвена присила

или помодарство. Зато она сматра да је за развој социологије религије од одлучујуће важности развој *квалитативне методологије*. Посебно важни феноменолошки подстицаји показују да социологија религије треба да проналази нове начине приступа верницима и верничком искуству, личном доживљају, приступу, мотивацији, схватању, потреби, жељи. Ова лична димензија религијског данас се претежно изражава категоријом *светог* која се највише приближава специфичном верничком искуству. То је био и кључни разлог ауторкиног опредељења за феноменолошку теорију и квалитативну методологију, иако је она свесна и њихових ограничења.

Феноменологија религије, дакле, у центар пажње ставља свето, религијски доживљај, религијско искуство, трансцендентно, нуминозно. Главни теоријски оквир у који је позиционирано ово истраживање ходочашћа као религијског феномена јесте концепт свакодневног живота. Основни смисао тог концепта је повезивање *макро-* (глобални друштвени), *мезо-* (ходочашћа: Ђунис, Текије, Београд-Калемегдан) и *микро-* *нивоа* (појединац-ходочасник). Интердисциплинарни приступ, у коме се интегришу сазнања различитих дисциплина, социологије религије, социологије слободног времена, социологије свакодневног живота, културне антропологије, психологије, историје религија, феноменологије, студије ритуала и туризмологије, неопходан је уколико се тежи разумевању сложених и вишедимензионалних појава какав је предмет нашег истраживања.

У остваривању постављеног циља истраживања, кандидаткиња се служила стандардним социолошким техникама: посматрање са учествовањем на три ходочашћа и теренски рад који је подразумевао лично суделовање, како у молитвама, литургијама, мисама, бдењима, тако и на саборима и вашарима, који су неизбежан пратилац ових манифестација (односи се на Ђунис и Текије). Поред тога, примењиван је дубински интервју са ходочасницима (изабрани су они који су одлазили на више ходочашћа). У узорку су заступљени: мушкарци, жене, старији, млађи, образовани, необразовани, ожењени/удати, неудати/слободни; православци, католици. С Ромима, муслиманима, снимани су камером разговори у Текијама и Ђунису. Вођени су разговори с игуманијом манастира у Ђунису, и свештеницима који су у светилиштима, као и онима који воде групе на пут. Да би се повећала објективност, коришћене су различите методе

прикупљања података, укључујући теренске белешке, видео запис, анализу секундарних података, дакле, методе које се сматрају објективним.

Истраживање методом случаја (case study) омогућава прецизну опсервацију. Суштина студије случаја није у томе што се проучава само један случај, него што се проучава врло мали број случајева, али интензивно и продубљено. Одабрана су зато ходочашћа различитих хришћанских конфесија и територијално различите зоне Србије (Београд, Војводина и централна Србија). Да би нека студија случаја постала научно истраживање она треба да буде вођена научном теоријом, чиме се компензују проблеми са општошћу, објективношћу и репликабилношћу. У овом случају то је феноменолошки покушај да се захвати непосредно религијско искуство, те да се оно посматра очима испитиваних.

Ђуро Шушњић истиче да је *свето време* исто толико значајно као *свети простор*, јер овакви свети тренуци појачавају ауру повољности и моћ ходођашћа. Славе светих су најатрактивније за многобројне ходочаснике, па је и сам *календар истраживања* директно зависио од датума великих прослава. Детаљан приказ резултата емпиријског истраживања презентује се у петом поглављу. Оно је подељено на два велика сегмента. У првом су обрађене студије случаја одабрана три светилишта. У другом делу истог поглавља даје се исцрпна анализа и интерпретација дубинских интервјуа с ходочасницима. На крају, у шестом поглављу, ауторка износи своја закључна разматрања која сумирају налазе до којих се дошло у истраживању.

На крају да истакнемо како је овим истраживањем добијен систематичнији увид у стање, односно процес догађања у духовном животу верника-ходочасника, ходочашћа као ритуала и главне тенденције и усмерења ходочасничког туризма у Србији. У том смислу ово је један од пионирских радова у српској социологији религије. Ту нарочито треба истаћи квалитет и обухватност обављеног емпиријског истраживања. Кандидаткиња се, исто тако, трудила да избегне, колико је то могуће, једностраности монотеоријског и методолошког приступа „споља“ (етски приступ), приступајући наведеним феноменима „изнутра“ (емски приступ), настојећи да увек задржи критичку дистанцу према истраживаном феномену. Реч је, дакле, о комбинацији емског, с перспективом „изнутра“,

и етског приступа, кроз дескрипцију и интерпретацију емског знања у оквирима научног дискурса.

Закључак Комисије

У закључку бисмо истакли да је мр Драгана Радисављевић Ћипаризовић не само у целини испунила задатке и циљеве наведене у својој пријави дисертације, већ је и превазишла та очекивања. У складу с тим, Комисија за припрему извештаја о докторској дисертацији мр Драгане Радисављевић Ћипаризовић сматра да њена докторска теза *Религија и ходочаснички туризам: студије случаја три светилишта у Србији (Калемегданска Св. Петка, Бодородица Ђуниска и Мајка Божја Текијска)* – с обзиром на теоријски значај обрађене теме, теоријско-методолошки оквир истраживања, значај и обухватност емпиријског истраживања, консултовану литературу, као и инвентивност социолошког приступа и недовољну истраженост саме проблематике – несумњиво завређује позитивну оцену, па у складу с тим Комисија са задовољством предлаже да се овој кандидаткињи одобри одбрана њене дисертације на Филозофском факултету.

Чланови Комисије

Београд, 7.10.2013.

проф. др Милан Вукомановић (ментор), редовни професор

Филозофски факултет Универзитета у Београду

проф. др Марија Богдановић, професор емеритус

Филозофски факултет Универзитета у Београду

проф. др Драгољуб Ђорђевић, редовни професор

Машински факултет Универзитета у Нишу

